

הכתוב לחיים

ממאמריו של הגאון רבי חיים יוסף אקרמן שליט"א

סערת אנג'ל

ע"פ התורה

לא תונו איש את עמיתו
סערת ה"עומר" ומאפיית אנג'ל

הכתוב לחיים

ממאמריו של הגאון רבי חיים יוסף אקרמן שליט"א

לא תונו איש את עמיתו | מאמר חד לסערת החרם על מאפיית אנג'ל

אך אם בא ישראל אחד והתחיל להרשיע ולצער את חבריו בדברים ובדבורים רעים אינו במשמע שתאסר התורה על השומע מלענות לו שהרי אי אפשר לאדם להיות כאבן שאין לה הופכים ולא תצוה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו למברכיו.

והביא ראיה ממה שהתירה התורה להקדים ולהרג את הבא במחתרת, ומה יש ללמוד שלא נתחייב האדם לסבול הנזקים מיד חברו כי יש לו רשות לינצל ממנו, וכמו כן מדברי פיו המלאים מרמות ותוך.

ואמנם גם באופו מעין זה ראוי לחכם להשיב למחרפו בדרך סלסול ובנעימות ולא יכעס הרבה כי הכעס בחיק כסילים ינוח ויתנצל אל השומעים מחירופים שנאמרו עליו וישליך המשא אל המחרף, וזו דרך הטובים שבבני אדם.

ויש לעיין ממה שבאר היטב (מצוה רמא) במהות ובשרש הלאו של לא תקום: משרשי המצוה שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע הוא סיבה שתבוא עליו מאת ה' ברוך הוא ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה בלתי רצון ה' ברוך הוא. ועל כן שיצעררה או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשי"ת גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סבת רעתו אלא העוון הוא המסבב.

והנה שורש זה קובע לאו בתורה לכל איש מישראל ומוכח שיטנה אפשרות לכל אדם לחיות באמונה זכה זו שכל אשר יקרהו מטוב ועד רע הוא בסבה ישירה מאת השי"ת, ואם כן היאך ברור לו (מצוה שלח) שלא תצוה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו, ורשאי הוא לענות לרשע שהתחיל לצער חברו בדברים.

והנראה לישב בהקדם מה שהוכיח החנוך התיירו מהבא במחתרת ושם אמרו (סנהדרין עד.) התורה אמרה אם בא להרגך השכם להורגו, והיינו שאין זה היתר הריגה מדין רודף אחר חברו להורגו [המוזכר בפ"א מהלכות רוצח הנלמד מוקצותה את כפה והיא מצוה] אלא שאין לו דמים ואם הרגו בעה"ב פטור. (פ"ט מגנבה)

ורשות זו נתונה לו מהסברא "שלא נתחייב האדם לסבול הנזיקין מיד חברו ויש לו רשות להנצל מידו" (ועיין בחדושי מרן הר"י הלוי באור) וכל הצלה בשעתה מותרת ולפיכך אפשר וניתן ללמוד מזה שיכול להצילה עצמו ולהשליך המשא אל המחרף.

אך לאחר שכבר פוסק חרופו של המחרפה ואין לו צורך או אפשרות של הצלה רק עולה בלבו לערוך מערכה כנגד מי שחרפו בעבר או ליטול ממנו נקמה שהיא לו מתוקה מדבש (מסילת ישרים) - על זה נצטוו הכל לקבוע בלבם שכל אשר יקרהו מטוב ועד רע הוא בסבה ישירה מאת השי"ת.

ובזה יובן כמו כן מה שחתם החנוך במצוה של"ח שיש כת מבני אדם שעולה חסידותם כל כך שלא ירצו להכניס עצמם בהוראה זו להשיב חורפיהם דבר

יקרת נפשו של כל מי מעמיתנו מוסיפה לנו בפרשתנו לאו חמור השכיח בינותינו בישבנו יחד כקהל וכצבור, ולרגל חומרתה נשית עיונו בה, בבחינת ישמע חכם ויוסף לקח.

אל תונו איש את עמיתו (כה יז) - באונאת דברים הכתוב מדבר. (בי"מ נח:) כי התורה הקפידה הרבה באונאת דברים לפי שהוא דבר הקשה מאד ללב הבריות, והרבה מבני אדם יקפידו עליהם יותר מן הממון. (חנוך - מצוה שלח)

הא כיצד?

אם היה בעל תשובה - אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים.

אם היה בן גרים - אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך.

אם היה גר ובא ללמוד תורה - אל יאמר לו פה שאכל נבלות וטרפות שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה.

אם היו יסורים או חלאים באים עליו, או שהיה מקבר את בניו - אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב: הלא יראתך כסלתך, תקותך ותום דרכיך, זכר נא מי הוא נקי אבד.

אם היו חמרין מבקשים תבואה - לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה כשהוא יודע בו שמעולם לא מכר.

לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים.

לא יאמר לתגר בכמה חפץ זה - והוא אינו רוצה ליקח. (בי"מ נח:)

כשנשאלה שאלה לא יאמר לחברו מה תאמר בזה והוא יודע שאינו יודע. (ח"מ רכ"ה ס"ד)

כללו של דבר שהזהירונו שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לביישם, כי גדול השלום שבו הברכה מצויה בעולם וקשה המחלוקת שכמה קללות ותקלות תלויות בו. (חנוך - שם)

ואפילו בקטנים ראוי לזוהר שלא להכאיב בדברים יותר מדי, ואפילו בבניו ובנותיו ובני ביתו של אדם זולתי במה שצריכים כדי שיקחו מוסר. (שם)

והעובר על זה והכאיב את חברו בדברים אף שאין לוקין עליו משום שאין בו מעשה (חנוך) ישמר לנפשו מאותן מלקיות שאינם נתנות ברצועה של עגל ומסורות ביד האדון המצוה על כך. (חנוך).

ב.

והעלה החנוך בהמשך דבריו: שמן הסברא שעיקר קפידת התורה היא שנתרחק ממדה רעה זו ולא נתחיל להתקוטט ולחרף בני אדם, וע"י זה ננצל ממחלוקת כי מי שאינו בעל קטטה לא יחרפוהו בני אדם זולתי השוטים הגמורים [שאינם בגדר אדם] שאין לתת לב למעשיהם.

פן יגבר עליהם הכעס יותר מדי והם אלו שאמרו עליהם חז"ל: הנעלבין ואינם עולבין, שומעין חרפתם ואינם משיבים עליהם הכתוב אומר ואוהביו... ומבואר שהתאפקות זו היא מדת חסידותם והעושה כן מוכתר בשם אוהבו של מקום.

וזהו מפני שלמרות שחברו משכים להזיקו בפיו המלא מרמות ותוך ממאן הוא להשתמש בהיתר שנמסר לו להציל את עצמו מהסכנה.

אך במצוה רמ"א כשבא האדם ליקח נקמה מישראל שציערו או הרע לו באחד מכל הדברים ונוהג רוב בני אדם שבעולם הזה הוא שלא יסורו מלחפש אחרי מי שהרע להן עד שיגמלוהו כמעשהו הרע או יכאיבוהו כמו שהכאיבם בזה חובת הכל להיות כאדוננו דוד המקולל בקללה נמרצת. [משמעותה - עיין שבת קה.] מפי שמעי בן גרא שהוא אב בית דין ולהניחו מלהרגו כי ה' אמר לו קלל, תלה הענין בחטאו ומעכב את יואב מלהרגו כעונש ונקמה על הקללה. וצא ולמד מהשכר שזכה לו להיות רגל רביעי במרכבה.

ג.

ר' אבהו כי הוה אתי ממתבתא לבי קיסר - נפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה ושרות בפניו - רביא דעמיה [נשיא בעמון] ומדברנא דאומתיה [מנהיג האומה] בוצינא דנהורא, ברוך בואך לשלום. (כתובות יז.)

ומאי ענוונותיה דרבי אבהו?

שאמרהי אשת מתורגמנו של רבי אבהו לרעייתו ולרבותיה דעי לך שאין בעלי המתורגמן זקוק למימרותיו של בעלך רבי אבהו שחכם הוא כמותו ורק מפני כבודו של רבי אבהו גוחן הוא מעליו בשעת הדרשה.

וכמובן שהרבנית בקשה למחות על כבוד בעלה המבוזה והתערעמה לפניו על כך, והוא בענוונותו מרגיעה ואומר: מה אכפת לך העיקר שמבין שנינו מתקלס שמו הגדול בעולם. (סוטה מ.)

ודוגמא נוספת לכך שבמקום גדולתו ונשוא פניו שם אתה מוצא ענוונותו שמוכן היה לוותר על התפקיד הנכסף של ראש לחכמים ולהציעו לר' אבא דמן עכו המסובך בחובותיו ועל ידי שיושיבוהו בראש יתנו לו מנות ויעשירו אותו כדי שיהיה חשוב וישמעו דבריו.

כאלו הם מאורי האומה ומנהיגה שמוכנים הם להיות מן הנעלבים והשומעים חרפתן ולא להשיב מאחר שברור ונהיר להם שכל תכלית עבודתם לקלס לעילאה ושיתרבה כבודו יתברך בעולם.

היצורים כולם נבראו לכבוד השם יתברך שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו. (שערי תשובה, ש"ג אות קמג) דברי רבינו יונה אלו הם אבוקה המאירה את אורח חיה של מנהיגי אומתנו ונשואים שבנו להעביר ולא להקפיד על העולבים בהם כי מה אכפת להם והעיקר שמכולם יתקלס עילאה.

ואמנם מציג בפנינו רבנו יונה (אות קמה) אחדים מאלו שלא רב להם שלא יקיימו את הנדרש מהם מעיקר יצירתם לכבד את ה' ולקדשו אלא שולחים ידיהם לעשות התמורה וההפך מכך. והוא המגלה פנים בתורה ומעז פניו לדבר על התורה דברים אשר לא כן, ולעזוב דבר אחד מדברי התורה שאינו מודה בו וכגון האומר מה הועילו אצלנו לומדי התורה? וכחשו הנאמר בתורה "ונשאתי לכל המקום בעבורם". והלא הדבר ידוע כי אין העבודה מתקיימת בלתי על ידי לומדי התורה אשר יגו בה יומם ולילה כי הם יורו דעה וידעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל, והם יעמידוהו בישראל לבלתי תשכח מפי זרעם.

בשבוע שעבר הניף איש הבינים, איש מדון את תנופת ה"עומר" ועמד ופער פיו המלא מרמות ותוך כנגד ביתו של מנהיג אומתנו שאינה אומה אלא בתורתיה וכנגד כל לומדי התורה שבעבורם נושא הבורא לכל הארץ והראנו לראות היאך מישם בפועל בעל ה"דרכי החיזוק" את שיחותיו השבועיות וכיצד מתגלות שמונים שנות למוד המוסר במלא יפים וקוראות בקול הבוקע מהיכל ה' שאף כאשר ירפש האדם את המעין ברגליו ומימיו ידלחו לפי שעה, אין להגיב ולנקוט שום פעולה מאחר ובודאי ישקטו המים ויהיו צלולים כבראשונה.

וכך נוהג הוא ממרום שנותיו ובשקט האופיני לו - שומע חרפתו ואינו משיב בעצמו, וכמו כן אין מאפשר לסובבים אותו לבלרי ה"נאמן" להעלות מאמריהם בענין, כי עוד מעט ישקע הרעש וישובו המים לצלילותם שגם אם נעכרו לפי שעה שבע יפול צדיק וקם וישוב לאיתנו ולכבודו. (שע"ת, ג' אות קמ"ט)

השומעים חרפתן ואינם משיבים - עליהם הכתוב אומר: ואהביו כצאת השמש בגבורתו!

ד.

ועלינו - חיל ה' - מוטל לקיים את החובה שהעלה שם רבנו יונה לשום לבנו בכל עת ולכבד את ה' ולקדשו בכל דבריו ולרוממו, ולהתבונן בינה ולדקדק ולהשגיח בכל מעשיו ומוצא שפתיו לקדש את ה' בדבריו ולשבח עובדיו ויראיו. (שם קמח)

וחקק הרמב"ם (סוף פרק כד מסנהדרין): ואין כבוד התורה אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה. וממשפטי התורה וחוקיה הוא שיש לדיין תמיד להפקיר ממון שיש לו בעלים ולאבד זכותו כפי מה שיראה לגדור פרצות הדור ולחזק הבדק או לקנוס אלם זה. והרי הוא אומר בעזרא: וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכשו - ומכאן שהפקר בית דין הפקר.

וכן יש לדיין לעשות מריבה עם הראוי לריב עמו ולקללו ולהכותו. (פכ"ד הלכות ו' ח')

[ובגטין לו: דנו הראשונים מי הוא הבית דין דאלימי לאפקועי ממזא - תוד"ה דאלימי]

ועל כן חובת כולנו למצוא את הבית דין שישב במותב תלתא כחדא ויורנו כדת מה לעשות בממונו של אותו חצוף אשר העיז לחרף מערכות אלקים חיים, וכאשר יורונו כן נעשה ונקדש שמו ית' ברבים.

אמנם כאשר כופפים אנו את עצמנו לכמה אייפוסטים המשלחים "הודעותיהם" ומשובותיהם כדי להפקיר ממון שיש לו בעלים ולהחרים את הלחם אשר הם אוכלים וכל זאת במטרה מופגנת ומיוחצנת שיכירו את כחה של היהדות החרדית, הרי זו הכרזה גלויה ומפורשת שכל כונתם היא לשלם תגמול ונקמה שהם יזמו [ולא יצאה מפי בית דין חשוב] ושהרי הם עוברים על מצוה רמ"א המחייבת כל יהודי מישראל להאמין ולידע וליתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב ועד רע הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, וכשיצער או יכאיבו אדם ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשי"ת גור עליו בכך ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סבת רעתו, כי העוון הוא המסבב.

תפקידנו וחובתנו להיות מהתלמידי חכמים המרבים שלום בעולם והמקדשים שמו הגדול ברבים בהקפידנו להשבית מעמנו ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ונתפלל ונעתיר כי בהיות השלום בינינו יעשה השם שלום להם. (חנוך מצוה רמ"א)

ונתתי שלום בארץ - וישבתם לבטח בארצכם!

לזכות העלון נתרמה לזכות מרים בת יהודית שתחי' לזיווג הגון